

კონსტიტუციონალიზმის
სილუეტები

SILHOUETTES OF
CONSTITUTIONALISM

საკონსტიტუციო კონტროლის ანარქიკალიზმი XIX საუკუნის ქართულ კულტურისტიკაში*

კონსტიტუციას უნოდებენ იმნაირ წესს მართებლობისას, რომლითა ხელმწიფის უფლება გარშემოზღრულია ხალხისგან ამორჩეულ დეპუტატებისაგან...

ილია ჭავჭავაძე

„საქართველოს მოამბე“. 1863 წელი. ტომი I. 12 იანვარი

პარლამენტისანი სახელმწიფოების კანონებს, რომელშიაც არის გამოხატული როგორც პარლამენტის, ისე ხელმწიფის სიმართლე და სახელმწიფოს დაწყობილების საზოგადო საფუძვლები, ეძახიან „კონსტიტუციას“. სახელმწიფოსა და ხელმწიფეს ამ შემთხვევაში ჰქვია „კონსტიტუციული სახელმწიფო“, „კონსტიტუციული ხელმწიფე“.

„საქართველოს მოამბე“. 1863 წელი. № XI

კონსტიტუციურს უნოდებენ იმ მმართველობას, რომელშიაც ხელმწიფის უფლება გარეშეზღრულია კონსტიტუციით. კონსტიტუცია ანუ ხარტია არის წესდება, რომელიც განსაზღვრავს ხალხის და ხელმწიფის უფლებას. ამგვარ წესდებას ურთიერთის თანხმობით ხელმწიფე და ხალხის წარმომადგენელი დეპუტატები შეადგენენ და დაამტკიცებენ. კონსტიტუციური მმართველობა არსებობს ყოველს ევროპის სახელმწიფოებში...

ნიკო ნიკოლაძე

„დროება“. 1866 წელი. 29 აპრილი (11) მაისი, 6 (18) მაისი, 13 (25) მაისი

* წინამდებარე რუბრიკაში წარმოდგენილი ძვირფასი მასალა XIX საუკუნის ქართული ჟურნალ-გაზეთებიდან არის მოძიებული და გამოყენებული. უფრო ვრცლად იხილეთ: XIX საუკუნის საქართველო ევროპული სამართლებრივი კულტურის მაგისტრალზე. მასალები და ილუსტრაციები მოიძიეს, რედაქციულად დაამუშავეს, კომენტარი დაურთეს და გამოსაცემად მოამზადეს მინდია უგრეხელიძემ და ბექა ქანთარიაძემ. წიგნი I და II. 2024 წელი (რედ.).

ვისაც მსაჯულად ნიშნენენ, ის უნდა იყოს იურიდიკულად განათლებული, იმან უნდა იცოდეს მართო კანონების სიტყვები კი არა, მას უნდა ესმოდეს სჯულისმდებელობის აზრი და საზოგადო კონსტიტუციის კანონებთან კერძობითი კანონების კავშირი. მსაჯულს შეუძლიან დასდევას გადანყვეტილება, დაფუძნებული კერძობითს კანონებზედ კი არა, საზოგადო კონსტიტუციის მოთხოვნილებაზედ; იმას უფლება აქვს, რომ გამოაცხადოს, ესა და ეს კანონი კონსტიტუციის წინააღმდეგაო და საქმეებში ამითი ხელთმძღვანელობა არ შეიძლებაო. მოხდება კიდევ ამგვარი საქმეებიცა: ვსთქვათ რომ სენატმა ანუ დეპუტატთ კრებამ დასდვა რომელიმე კანონი; თუ ხალხმა ნახა, რომ ეს კანონი არ ეთანხმება კონსტიტუციას, წავა და მსაჯულს შესჩივლებს ამ კანონზედ. მსაჯული საქმეს განიხილავს და თუ ხალხის საჩივარს სამართლიანად იცნობს, მაშინ კანონს დაეკარგება ვალდებულებითი ძალა და ცოტ-ცოტად გამოდის ხმარებისაგან. აქედამ სჩანს, რომ მსაჯულს დიდი მნიშვნელობა აქვს და რომ მისგან მოითხოვება უმაღლესი კეთილ-სინიდიანიობა, უმაღლესი იურიდიკული განათლება და დამოუკიდებლობა. აი, ამას სცდილობენ ამერიკაში, ამისთვის ირჩევენ უბრალოს, ხალხის საყვარელს კაცებს კი არა, იურისტებს, გამოცდილს კაცებს...

„დროება“. 1866 წელი. 18 (30) ნოემბერი

ჩვენ ყველანნი ვსარგებლობთ კონსტიტუციით, რომელზედაც დამყარებულია ჩვენი სრული თავისუფლება. ეს იმ გვარი სამღრთო მადლი და კეთილია, რომელიც ჩვენ არასდროს არ უნდა დავსთმოთ. ყველამ უნდა დაიცვას ეს თავის სარგებლობისთვის, შთამომავლობისთვის და მთელის ქვეყნის სასარგებლოდ. ვისაც ამ კონსტიტუციის წაკითხვა არ შეუძლიან, ვისაც არ ეყურება იმისი დაწესებანი, ვისაც არ შეუძლიან დაიცვას და ახსნას იმისი უმთავრესი აზრები, ის არ არის ამერიკის მოქალაქე. ის არაფრით არ იქნება უკეთესი იმ კაცზედ, რომელსაც არა სურს თავისი სიცოცხლე შესწიროს ამ კონსტიტუციას.

„დროება“. 1866 წელი. 26 აგვისტო (7 სექტემბერი)

გრანტის სიტყვებიდგან ჩანს, რომ ცდილობს თავისა და კანონების დამანესებელი უფლების შუა იყოს სრული თანხმობა. ისა ჰპირდება, ვიქნები პირველი მოქალაქე და კანონებსაც სიმართლით ავასრულებო. თუ რომელიმე განკარგულება რითიმე უხერხოთ მეჩვენება, მაშინ ვიხმარებ ჩემს კონსტიტუციისაგან მოცემულს უფლებას და დავსდებ „veto“-საო. მაგრამ ამასაც უმატებს მაშინვე, რომ კანონებს კი წმინდათ ავასრულებ, თუნდა მომწონდეს და თუნდა არაო. „კანონე-

ბი იმიტომ არიან შექმნილნი, რომ ყველანი ასრულებდნენ, თუნდა მოსწონდეთ, თუნდა არაო“.

*ამერიკის პრეზიდენტი გრანტი
„დროება“. 1869 წელი. 27 მარტი (8 აპრილი)*

კონსტიტუცია ანებს ყოველი მოქალაქის პიროვნებით თავისუფლებას და იმათ უფლებაების დაცვას. ერთი სიტყვით, კონსტიტუცია გვაძლევს ჩვენ საზოგადო და ნამდვილი წარმატების იმედს. სამოქალაქო თავისუფლება ახსნილია და დანესებულია კონსტიტუციაში ისე ნათლად, რომ იმის დარღვევა შესაძლებელი არ არის. ...ჩვენ მჭიდროთ უნდა დავადგეთ კონსტიტუციის გზას...

*მინერილობა სენატორებისა (სერბია. ბელგრადი. 2 ივლისს, 1869 წელი)
„დროება“. 1869 წელი. 31 ივლისი (12 აგვისტო)*

კანონმდებლობითი დაწესებულება არ არიან შეუცდომელნი თავიანთ მოქმედებებში, ისინი არ მოქმედებენ ესრედ ვსთქვათ სულის წმინდის ძალით, რომელ ყოველ მათ მოქმედებას ერტყას ბეჭედი შეუცდომლობისა; ამისთვის ყოველ კეთილდანყობილ სახელმწიფოში არსებობს ანუ უნდა არსებობდეს იმგვარი დაწესებულება, რომელსაც შეეძლოს გასწორება ზემოთქმულ კანონმდებლობითისა შეცდომილებებისა...

„დროება“. 1873 წელი. 2 ნოემბერი

იმპერატორს, მაგალითისებრ, არა აქვს უფლება უარჰყოს იგი კანონი, რომელიც დაანესა რეისტატლმა და მოზავეთა საბჭომ. ისიც უნდა ვთქვათ, რომ, თუმცა კანონით ეს ასეა, კანონის ძალით იმპერატორის უფლება განსაზღვრულია, მაგრამ ნამდვილად კი იმპერატორს არც მოზავეთა საბჭოს, არც რეისტატლს არავითარი ღონისძიება არა აქვთ, კონსტიტუციით მინიჭებული, ძალა დაატანონ იმპერატორს უსათუოდ დაამტკიცოს და მოქმედებაში მოიყვანოს მათ მიერ დაწესებული კანონი. იმპერატორს ყოველთვის შეუძლიან თქვას, რომ იგი კანონი კონსტიტუციის წინააღმდეგიაო, და ამის გამო იგი კანონი უქმად დარჩეს და არ გამოცხადდეს...

„ივერია“. 1877 წელი. 17 მარტი

ყველაზე უმაღლ ჩვენი სახელმწიფო კონსტიტუციური სახელმწიფოა. გესმისთ
თქვენ – რას ნიშნავს კონსტიტუცია?

*მიტჰად ფაშის წერილი სულთანისადმი (ოსმალეთი) იანვრის 23-ს
„დროება“. 1877 წელი. 4 მარტი*

კონსტიტუცია და კანონი უნდა იყოს წმინდათ და შეურყეველად...

*მთავარ ალექსანდრეს პროკლამაცია (სოფია, 27 აპრილს)
„დროება“. 1881 წელი. 30 მაისი*

ნამდვილად კი საზიზღარი დიკტატორი, დამრღვეველი რესპუბლიკური დედა
კანონისა, რომლითაც დიდი ხანია უარყოფილია და გმობილი პიროვნებითი
მმართველობა...

„იმედი“. VII და VIII, ივლისი და აგვისტო, 1881 წელი

სასამართლო სრულიად თავისუფალი და დამოუკიდებელი დანესებულებაა. სა-
სამართლოს წევრთ სიკვდილამდე ვერავინ ვერ გამოსცვლის. სასამართლოს დი-
დი უფლება აქვს მინიჭებული და შეუძლიან უარჰყოს ის კანონებიც კი, რომელ-
საც შტატები შეინყნარებენ, თუ დაატყვევს, რომ არ შეესაბამება ის კანონები
კონსტიტუციის დედა-აზრსა და კონგრესის გარდამწყვეტილებათა...

„ივერია“. 1887 წელი. 17 სექტემბერი

კონსტიტუცია და რიგი კანონები იმპერიისა და პრუსიისა უნდა იყოს დაცული
და პატივცემული უპირველეს ყოვლისა. დაცული და პატივცემული უნდა იყოს
საკონსტიტუციო დანესებულებანი დიდის სიმტკიცით, იმიტომ რომ ერთხელ და
სამუდამოდ ძვალსა და რბილში გაუფუდეს ერს და ზნედ გადაექცეს პატივის ცემა
და მონიწება საკონსტიტუციო კანონისა...

*იმპერატორ ფრიდრიხ III რესკრიპტი ბისმარკისადმი
„ივერია“. 1888 წელი. 12 მარტი*

დღეს პრუსიის სეიმის სხდომის დაწყებისთანავე იმპერატორმა აღთქმა დასდო, რომ კონსტიტუციის ერთგული ვიქნებო...

*იმპერატორის აღთქმა (ბერლინი)
„ივერია“. 1888 წელი. 17 ივნისი*

კონსტიტუციის ერთგულნი ვიქნებით და ვეცდებით სერბიასა და სხვა სახელმწიფოთა შორის კეთილი განწყობილება დავიცვათ...

*რეგენტების მანიფესტი (ბელგრადი)
„ივერია“. 1889 წელი. 26 თებერვალი*

კონსტიტუცია და თავისუფლება პატივცემულია ჩვენში, რაც მჭევრმეტყველობით ამტკიცებს ჩვენთა დაწესებულებათა სიმტკიცესა და სიკეთეს...

*მეფე ჰუმბერტოს სეფე-სიტყვა (იტალია)
„ივერია“. 1889 წელი. 28 იანვარი*

საკასაციო სასამართლომ (ბელგრადი) გააუქმა სასამართლოში დაწყებული საქმე მილანის წერით შეურაცხმყოფელთა წინააღმდეგ, რადგან აღიარა, რომ ის ბრძანება, რომლითაც მილანს უფლებანი აქვს დაბრუნებული, კონსტიტუციას ეწინააღმდეგება.

„ივერია“. 1894 წელი. 8 მაისი

პატივს ვცემ რა ერის სურვილსა და აღსავსე ვარ რა პასუხისმგებლობის გრძნობით, ჩემს მოვალეობად ვსთვლი არ უარყო ის უფლებანი, რომელიც კონსტიტუციამ გადმომცა...

*საფრანგეთის რესპუბლიკის პრეზიდენტის
კაზიმირ პერიეს ეპისტოლედან
„ივერია“. 1894 წელი. 29 ივნისი*

პირველად მაინც მე ვაჩვენებ ხალხს კონსტიტუციისადმი პატივისცემას...

*იმპერატორ ვილჰელმის საუბარი მეცნიერთან (გერმანია)
„ივერია“. 1896 წელი. 28 იანვარი*

ვეცდები ყველამ პატივი სცეს კონსტიტუციას და ვიკისრებ კეთილსინდისიერად შევასრულო ყოველივე ის, რასაც კონსტიტუცია მოითხოვოსო. ...თქვენ იმედი უნდა გქონდესთ ჩემის შეურყეველი გარდამწყვეტილებისა, მოვანდომო მთელი ძალღონე კონსტიტუციის დაცვას...

პრეზიდენტის ლუბეს ეპისტოლეს შესახებ (პარიჟი)

*„ივერია“. 1899 წელი. 10 თებერვალი
„ცნობის ფურცელი“. 1899 წელი. 11 თებერვალი
„ივერია“. 1899 წელი. 11 თებერვალი
„ცნობის ფურცელი“. 1899 წელი. 12 თებერვალი*

სენატი შეუდგა იმ პროექტის განხილვას, რომლის ძალითაც დრეიფუსის საქმის ხელახლა გარჩევის ნება არ უნდა მიეცეს საკასაციო სასამართლოს სისხლის სამართლის პალატას. მაქსიმ ლეკონტმა განაცხადა, რომ პროექტი კონსტიტუციის წინააღმდეგია, იგი აღრღვევს მართლმსაჯულების დამოუკიდებლობასაო.

„ცნობის ფურცელი“. 1899 წელი. 18 თებერვალი